WIKIPEDIA

Bahasa Uzbek

Bahasa Uzbek (*O'zbekcha* dan *o'zbek tili*) (dalam huruf Arab: اوزبیک تیلی atau اوزبیکچه; dalam abjad Cyril: ўзбек тили atau ўзбекча) merupakan suatu bahasa Turkik dan bahasa rasmi bagi Uzbekistan. Jumlah penuturnya adalah kira-kira 25 juta orang (bancian 2007).

Bahasa Uzbek

oʻzbekcha, oʻzbek tili
ўзбекча, ўзбек тили
اوزبیکچه, اوزبیک تیلی

Asli di	Uzbekistan, Afghanistan, Tajikistan, Kyrgyzstan, Kazakhstan, Turkmenistan, Rusia, China
Etnik	Uzbek
Penutur asli	32 juta (2017)[1]
Keluarga bahasa	Turkik ▪ Turkik Am ▪ Karluk ▪ **Bahasa Uzbek**
Sistem penulisan	Abjad Uzbek (Rumi, Cyril, Arab, Braille Uzbek)
Status rasmi	
Bahasa rasmi di	Uzbekistan Afghanistan
Diiktiraf sebagai bahasa minoriti dalam	▪ Tajikistan ▪ Kazakhstan ▪ Kyrgyzstan ▪ Turkmenistan ▪ Rusia ▪ China
Kod bahasa	
ISO 639-1	`uz`
ISO 639-2	`uzb`
ISO 639-3	`uzb`

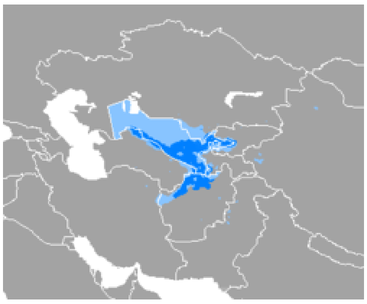

Kawasan biru gelap menandakan bahasa Uzbek sebagai bahasa utama, kawasan biru cerah menandakan bahasa Uzbek sebagai bahasa minoriti

Isi kandungan

Sejarah
    Sejarah kajian bahasa
Taburan penutur
Penulisan
    Huruf
Fonologi
    Senarai bunyi
Tatabahasa
Lihat juga
Rujukan
Pautan luar

Sejarah

Bahasa Uzbek dikelaskan sebagai keturunan terus daripada bahasa Chagatai yang wujud ketika zaman Kekhanan Chagatai dan Dinasti Timuriyah.[2] Bahasa ini berasal daripada rumpun bahasa Karluk, dan oleh itu, memiliki pengaruh Arab dan Parsi yang ketara. Bahasa itu dipelopori oleh Ali-Shir Nava'i pada abad ke-15 dan ke-16. Beliau banyak menyumbang kepada pembangunan kesusasteraan bahasa Chagatai serta Uzbek, dan disifatkan sebagai pengasas kesusasteraan Uzbek.[3] Bahasa Chagatai semakin jarang digunakan dalam kesusasteraan pada abad ke-19, dan tidak lagi digunakan pada abad ke-20.

Sebelum zaman Soviet, bahasa Uzbek lazimnya dibahagikan kepada dua buah dialek, dialek "Uzbek" dan dialek "Sart". Dialek Uzbek ialah dialek dengan keharmonian vokal yang digunakan di kawasan Bukhara dan Samarkand, dipengaruhi oleh bahasa Kipchak, dan lazimnya disifatkan sebagai "Uzbek kuno". Dialek Sart ialah dialek dengan pengaruh bahasa Karluk yang ditutur di kawasan Lembah Fergana, Qashqadaryo dan sebahagian kawasan Samarkand. Dialek ini tidak mempunyai ciri keharmonian vokal dan memiliki pengaruh Arab dan Parsi yang lebih ketara. Dialek ini kini dijadikan asas kepada bahasa Uzbek baku moden. Selain itu, dialek Oghuz pula ditutur di kawasan Kekhanan Khiva.

Ketika zaman Soviet, pihak Soviet telah menetapkan dialek Sart dari Samarkand sebagai bahasa Uzbek baku yang rasmi. Namun begitu, ketiga-tiga dialek masih ditutur pada zaman ini.

Sejak kemerdekaan Uzbekistan, usaha-usaha untuk "menulenkan" bahasa daripada perkataan-perkataan pinjaman bahasa asing, lazimnya bahasa Rusia telah dijalankan. Perkataan-perkataan pinjaman giat digantikan dengan perkataan daripada bahasa Uzbek lama, Arab dan Parsi.[4]

Sejarah kajian bahasa

Perhatian akademik terhadap bahasa Uzbek mula muncul pada abad ke-19 dalam kalangan pengkaji orientalis Eropah dan Rusia, dan kajian tentang sejarah perkembangan bahasa Uzbek giat dijalankan pada zaman Soviet.

Taburan penutur

Angka jumlah penutur bahasa Uzbek di seluruh dunia adalah pelbagai mengikut rujukan, iaitu dalam julat 25 ke 30 juta orang penutur.[5][6]

Bahasa Uzbek kebanyakannya ditutur di Uzbekistan, manakala Afghanistan 1.4 juta, jumlah penutur Uzbek di Kyrgyzstan pula 800 ribu, Tajikistan mendapat penutur 900 ribu, Kazakhstan pula 500 ribu dan Turkmenistan serta Rusia telah mendapat jumlah penutur 300 ribu.

Penulisan

Sebelum zaman Soviet, sejenis tulisan dengan abjad Arab, Yaña imlâ digunakan. Penggunaan tulisan Rumi bermula pada 1920-an, dengan pengenalan tulisan Yañalif. Pada 1940, pihak Soviet menetapkan tulisan Cyril sebagai tulisan rasmi oleh Joseph Stalin. Pada 1992, tulisan rasmi ditukar semula kepada tulisan Rumi yang berasaskan tulisan Rumi Yañalif.

Secara umumnya, bahasa Uzbek kini ditulis dengan tulisan Rumi di Uzbekistan. Meskipun begitu, tulisan Cyril masih digunakan secara meluas. Selain itu, penggunaan kedua-dua tulisan boleh berlaku. Contohnya, boleh berlaku situasi di mana tajuk sesuatu rencana ditulis dalam tulisan Rumi, tetapi karangannya ditulis dalam tulisan Cyril.[7]

Sejak kemerdekaan Uzbekistan, pihak kerajaan telah melancarkan pelbagai usaha untuk memansuhkan tulisan Cyril. Pada 2018, kerajaan Uzbekistan melancarkan satu lagi usaha untuk memansuhkan penggunaan tulisan Cyril pada 2021. Pada Mei 2019, pihak kerajaan mengusulkan huruf-huruf baharu untuk diguna pakai dalam bahasa Uzbek, yakni "c", "ş", "ç", "ó" dan "ǵ" bagi menggantikan huruf-huruf "ts", "sh", "ch", "oʻ" dan "gʻ" masing-masing,[8] menjadikan sistem tulisan Uzbek lebih serupa dengan sistem tulisan Turki.[9]

Abjad Arab sudah tidak lagi digunakan dalam bahasa Uzbek melainkan di tempat-tempat tertentu, seperti penutur di Xinjiang, China dan Afghanistan. Di Uzbekistan, abjad Arab hanya digunakan dalam tulisan-tulisan simbolik dan kajian bahasa Chagatai.[7][10]

Huruf

Setakat kini, huruf-huruf Rumi yang digunakan dalam bahasa Uzbek adalah seperti yang berikut:

Huruf-huruf tulisan Rumi Uzbek

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29
Huruf-huruf besar																												
A	B	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	X	Y	Z	Oʻ	Gʻ	Sh	Ch	Ng
Huruf-huruf kecil																												
a	b	d	e	f	g	h	i	j	k	l	m	n	o	p	q	r	s	t	u	v	x	y	z	oʻ	gʻ	sh	ch	ng

Fonologi

Fonologi bahasa Uzbek banyak dipengaruhi oleh pengaruh Parsi, menjadikan fonologi Uzbek berbeza berbanding dengan bahasa-bahasa Turkik yang lain. Selain itu, bahasa Uzbek moden juga tidak memiliki keharmonian vokal yang menjadi ciri bagi kebanyakan bahasa-bahasa Turk. Kini, hanya dialek Kipchak yang masih mengekalkan unsur tersebut.[11]

Vokal-vokal yang digunakan pada kini ialah kesan daripada perubahan tulisan bahasa Uzbek oleh pihak Soviet pada 1934 yang mengurangkan jumlah vokal yang digunakan kepada hanya enam vokal.[12]

Senarai bunyi

Vokal-vokal bahasa Uzbek Piawai[13]

	Depan	**Belakang**
Sempit	i	u
Tengah	e	o
Luas	æ	ɒ

Konsonan-konsonan bahasa Uzbek Piawai

		Dwibibir	**Gigi**	**Gusi**	**Belakang gusi**	**Velar**	**Uvular**	**Glotis**
Sengauan		m		n		ŋ		
Letupan	**Tak bersuara**	p	t̪	(t͡s)	t͡ʃ	k	q	(ʔ)
	Bersuara	b	d̪		d͡ʒ	g		
Geseran	**Tak bersuara**	ɸ		s	ʃ		χ	h
	Bersuara			z	(ʒ)		ʁ	
Aproksiman				l	j	w		
Tamparan			ɾ					

Tatabahasa

Sebagai salah satu bahasa Tukrik, bahasa Uzbek merupakan bahasa aglutinatif dan tidak memiliki unsur jantina dalam kosa katanya. Susunan ayat lazim dalam bahasa Uzbek ialah subjek-objek-kata kerja, SOV, seperti bahasa-bahasa Turk lain. Sebagai contoh:

> ***Men kitobni ko'rdim.***

> (Harafiah): Saya - buku (terus) - lihat (transitif).
>
> Maksud: Saya lihat buku itu.

Lihat juga

- Uzbek
- Uzbekistan

Rujukan

1. "Uzbek" (https://www.ethnologue.com/18/language/uzb/). *Ethnologue*. Dicapai pada 7 Disember 2018.
2. Allworth, Edward (1994). *Central Asia: 130 Years of Russian Dominance, a Historical Overview*. Duke University Press. m/s. 72. ISBN 0-8223-1521-1.
3. Valitova, A. A. (1974). A. M. Prokhorov (penyunting). *Alisher Navoi*. *Great Soviet Encyclopedia* (dalam bahasa Russian) (ed. 3rd). Moscow: Soviet Encyclopedia. halaman 194–195.
4. Евгений Абдуллаев Русский язык: жизнь после смерти. Язык, политика и общество в современном Узбекистане (http://magazines.russ.ru/nz/2009/4/ab21.html)
5. "Uzbekistan" (https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/uz.html). *CIA*. Dicapai pada 7 December 2012.
6. "Världens 100 största språk 2007" ("The World's 100 Largest Languages in 2007"), Nationalencyklopedin
7. European Society for Central Asian Studies. International Conference (2005). *Central Asia on Display* (https://books.google.com/books?id=Q4olreTVoj0C&pg=PA221). LIT Verlag Münster. m/s. 221. ISBN 978-3-8258-8309-6.
8. "Uzbekistan unveils its latest bash at Latin alphabet" (https://eurasianet.org/uzbekistan-unveils-its-latest-bash-at-latin-alphabet). 2019-05-22. Dicapai pada 2019-05-23.
9. Goble, Paul (2019-05-27). "Uzbekistan Moves to Make Its Latin Script Closer to One Used in Turkey" (http://windowoneurasia2.blogspot.com/2019/05/uzbekistan-moves-to-make-its-latin.html). *Window on Eurasia – New Series*. Dicapai pada 2019-05-27.
10. Batalden, Stephen K. (1997). *The Newly Independent States of Eurasia: Handbook of Former Soviet Republics* (https://books.google.com/books?id=WFjPAxhBEaEC&pg=PA194). Greenwood Publishing Group. m/s. 194. ISBN 978-0-89774-940-4.
11. Bashakov, Nikolai Alexandrovich (1988). *Историко-типологическая фонология тюркских языков* (dalam bahasa Rusia). Moscow: Nauka. halaman 146–152. ISBN 5-02-010887-1.
12. Brown, Keith; Ogilvie, Sarah (2009). *Concise Encyclopedia of Languages of the World* (dalam bahasa Inggeris). Elsevier. m/s. 1146. ISBN 9780080877747.
13. Sjoberg, Andrée F. (1963). *Uzbek Structural Grammar*. Uralic and Altaic Series. **18**. Bloomington: Indiana University. halaman 16–18.

Pautan luar

- Media berkenaan Bahasa Uzbek di Wikimedia Commons

Wikipedia ***Bahasa Uzbek***,
ensiklopedia bebas

L · B · S (https://ms.wikipedia.org/w/index.php?title=Templat:Bahasa-bahasa_Turkik&action=edit)

Bahasa-bahasa Turkik

Bentuk awal	Proto-Turkik		
Turkik Am	**Arghu**		Khalaj
	Karluk		Äynu[1] · *Chagatai* · Ili Turki · Lop · Uighur · Uzbek
	Kipchak	**Pont-Kaspia**	Karachai-Balkar · Karaim · *Kipchak* · Krimchak · *Kuman* · Kumyk · Tatar Krimea · Urum[2]
		Aral-Kaspia	Karakalpak · Kazakh · *Kipchak Ferghana* · Kyrgyz · Nogai · Tatar Siberia
		Ural-Kaspia	Bashkir · Tatar · *Tatar Kuno*
	Oghuz		Afshar · Azeri · *Turki Krimea* · Gagauz · *Pecheneg*[2] · Qashqai · Salar · Turki · Turki Khorasan · *Turki Kuno Anatolia* · *Turki Uthmaniyah* · Turkmen · Urum[2]
	Siberia		Altai · Chulym · Dolgan · Kyrgyz Fuyu · Khakas · Shor · Tofa · *Turkik Kuno* · *Uighur Kuno* · Tuva · Yakut (Sakha) · Yugur Barat[2]
Oghur	*Bulgar* · Chuvash · *Khazar*		

Nama yang ditulis *condong* menandakan bahasa tersebut sudah pupus.

[1] Bahasa campuran. · [2] Pengelasan dipertikai.

Kawalan kewibawaan	GND: 4133269-6 (https://d-nb.info/gnd/4133269-6) · NDL: 00574099 (https://id.ndl.go.jp/auth/ndlna/00574099) · NKC: ph426665 (https://aleph.nkp.cz/F/?func=find-c&local_base=aut&ccl_term=ica=ph426665&CON_LNG=ENG) · SUDOC: 027488780 (https://www.idref.fr/027488780)

Rencana berkaitan bahasa ini ialah rencana tunas. Anda boleh membantu Wikipedia dengan mengembangkannya (https://ms.wikipedia.org/w/index.php?title=Bahasa_Uzbek&action=edit).

Rencana berkaitan Uzbekistan ini ialah rencana tunas. Anda boleh membantu Wikipedia dengan mengembangkannya (https://ms.wikipedia.org/w/index.php?title=Bahasa_Uzbek&action=edit).

Diambil daripada "https://ms.wikipedia.org/w/index.php?title=Bahasa_Uzbek&oldid=4704428"

Laman ini kali terakhir disunting pada 11:19, 16 Januari 2020.

Teks disediakan dengan Lesen Creative Commons Pengiktirafan/Perkongsian Serupa; terma tambahan mungkin digunakan. Lihat Terma Penggunaan untuk butiran lanjut.